

Vägen mot ett koldioxidfritt samhälle

Ett nordiskt-tyskt fackligt samarbete om rättvis omställning

DENMARK
FINLAND
GERMANY
ICELAND
NORWAY
SWEDEN

Denna publikation är en del av ett gemensamt projekt med titeln **“Vägen mot ett koldioxidfritt samhälle. Ett nordiskt-tyskt fackligt samarbete om rättvis omställning.”** Projektet är ett samarbete mellan Nordens Fackliga Samorganisation (NFS), Friedrich-Ebert Stiftung (FES) och Deutscher Gewerkschaftsbund, DGB (Tysklands fackliga centralorganisation).

Inom detta projekt företräder NFS 13 nationella fackliga centralorganisationer från fem nordiska länder: FH och Akademikerne i Danmark; FFC/SAK och STTK i Finland; ASÍ, BSRB och BHM i Island; LO-N, Unio och YS i Norge samt LO-S, TCO och Saco i Sverige.

Projektet vilar på fyra pelare:

DGB:s och NFS:s **styrelser** ansvarar för det politiska innehållet i denna rapport. Rapporten och dess rekommendationer antogs av dessa två politiska organ i november och december 2020.

Inom projektet ansvarade **styrgruppen** för den övergripande inriktningen (inklusive projektets omfång och mål, ekonomi, kommunikationsstrategi och aktiviteter). Gruppen bestod av representanter för de tre initiativtagarna till projektet: DGB, FES och NFS; som företrädde av Frederik Moch, chef för avdelningen för industri, tjänster och strukturell politik, DGB, Magnus Gissler, generalsekreterare NFS och Dr. Philipp Fink direktör, FES Nordic Countries.

Samtliga ovannämnda nationella fackliga centralorganisationer ingick i **arbetsgrupperna**. Arbetsgrupperna gjorde ett gediget arbete med landrapporterna som utgör underlaget för sammanfattningen. Målet var att komma fram till en gemensam ståndpunkt för utmaningarna, nyckelfrågorna och de möjliga lösningar vi står inför. Styrgruppen vill tacka följande personer för sitt engagemang: Henrik Jepsen (FH), Pernille Hagedorn-Rasmussen (Akademikerne/IDA), Pia Björkbacka (FFC/SAK), Leilia Kurki (STTK), Patrizia Kraft (DGB), Henný Hinz och Marianna Traustadóttir (ASÍ), Sigríður Ingibjörg Ingadóttir (BSRB), Þórunn Sveinbjarnardóttir (BHM), Anne-Beth Skrede (LO-N), Johan Hall (LO-S), Hanna Finmo (TCO) och Tobias Lundquist (Saco/Naturvetarna).

Projektledningen bestod av Meike Büscher (FES), José Pérez Johansson (NFS) och Patrizia Kraft (DGB).

SAMMAN- FATTNING

De nordiska och tyska fackliga organisationer som företräds av NFS och DGB stödjer sina respektive länders åtaganden gentemot Parisavtalet och målsättningen om att nå koldioxidneutralitet. Detta förutsätter aldrig tidigare skådade strukturella förändringar vad gäller de sociala, ekonomiska och ekologiska dimensionerna i samhället. Rättvis omställning eller Just Transition på engelska är en förutsättning för framgång. Det kommer att säkerställa att våra länder når målen i Parisavtalet och att ingen kommer att lämnas utanför.

Slutsatserna i denna rapport är resultatet av ett samarbete mellan de ovannämnda fackliga organisationerna. De bidrar till den nationella, regionala och internationella diskussionen om rättvis omställning genom att definiera begreppet rättvis omställning och lyfta fram den strukturomvandling som klimatpolitiken föranleder, samt konsekvenser och möjligheter detta i sin tur kommer att innebära för arbetsmarknaderna. Rapporten kommer därutöver hjälpa att bana väg mot ett koldioxidfritt samhälle genom att formulera rekommendationer som är gemensamt antagna av NFS och DGB och som understryker vikten av rättvis omställning, utbildning, ett livslångt lärande och sociala skyddsnet, att låta fackföreningar delta i klimatpolitiken, investeringar samt forskning och utveckling.

En viktig slutsats i rapporten är att rättvis omställning kräver ett helhetsperspektiv gentemot klimatpolitiken. Detta beror på att en omfattande social, ekonomisk och ekologisk omvandling av samhället som utlösts av klimatpolitiken, innebär att arbetstillfällena kommer att förändras och kan även försvinna. Samhället måste därför ligga i framkant och forma en progressiv omställning så att arbetstagare och anställda är förberedda inför förändringen och att nya anständiga arbeten skapas, samtidigt som man uppnår klimatmålen.

Rättvis omställning står redan nämnd i ingressen till Parisavtalet (United Nations 2015). Därmed förbinds avtalet med ILO:s agenda för anständigt arbete (Decent Work Agenda) och dess fyra pelare: ett fungerande partssamarbete, sociala skyddsnet, arbetstagares rättigheter och främjande av sysselsättning (ILO 2020). Den här rapporten menar att just dessa pelare, ytterligare nerbrutna i olika delar som kollektiva förhandlingar, utbildning, yrkesutbildning, livslångt lärande, sociala skyddsnet, och offentliga och privata investeringar, kommer leda till produktiva, konkurrenskraftiga och motståndskraftiga ekonomier.

En ytterligare viktig slutsats är att Tyskland och de nordiska länderna är exportinriktade ekonomier beroende av handel. De står inför liknande utmaningar vad gäller utsläppstunga branscher i sina ekonomier, såsom metallindustrin, byggbranschen, transport, jordbruk och utvinningen av fossila bränslen, sektorer som står inför ytterligare strukturförändringar. De delar även många gemensamma möjligheter vad gäller nya förhållningssätt till innovationer för nollutsläpp och den tekniska utvecklingen av energikällor.

Denna rapport pekar på att ett samarbete om en rättvis omställning mellan Norden och Tyskland kan hjälpa länderna att nå sina klimatmål och att de bör sikta på att bli föregångare vad gäller rättvis omställning (Just Transition frontrunners). På grund av deras sociala modeller, tekniska kunnande och deras ambition att minska utsläppen av växthusgaser, har dessa länder de rätta förutsättningarna att åstadkomma detta. Därför bör de driva på de rekommendationer som står listade i slutet av denna rapport – på nationell, nordisk, europeisk och internationell nivå. Ett samarbete inriktat på att omvandla deras ekonomier kommer visa sig vara effektivt, och ingen kommer att lämnas utanför.

Innehållsförteckning

- 01** Inledning | 05
- 02** Rättvis omställning | 06
 - 2.1** Vad är rättvis omställning? | 06
 - 2.2** Vad betyder rättvis omställning i praktiken? | 07
 - 2.3** Parisavtalet och rättvis omställning | 08
- 03** Läget idag | 09
 - 3.1** Klimatmål och nationella utsläpp | 09
 - 3.2** Sex välfärdsstater | 11
 - 3.3** Nationella utsläpp | 12
 - 3.4** Olika förutsättningar men gemensamma utmaningar | 14
 - 3.5** Följder för ekonomi och samhälle | 15
 - 3.6** Grön export beroende av ett globalt trendbrott | 17
- 04** Vägen mot ett koldioxidfritt samhälle | 18
 - 4.1** Demokrati och engagemang | 18
 - 4.2** Förändring börjar på arbetsplatsen | 19
 - 4.3** En helhetsstrategi för klimat-, energi- och industripolitiken | 20
 - 4.4** Behovet av investeringar och att skapa högkvalitativa arbetstillfällen | 21
- 05** **Våra rekommendationer | 23**
- 06** Referenser | 27
- 07** Bilaga: Om samarbetspartnerna | 28

01

INLEDNING

Omställningen till ett koldioxidfritt samhälle är vår tids mest akuta fråga vad gäller den miljömässiga, sociala och ekonomiska omställningen.

De nordiska och tyska fackliga organisationerna som företräds av NFS och DGB presenterar i denna gemensamma rapport en analys av de utmaningar vi står inför samt rekommendationer för en rättvis och hållbar framtid på europeisk, nordisk och nationell nivå.

Målen i Parisavtalet utgör en verklig utmaning. Uppfyllandet av avtalet leder till en ekonomi och ett samhälle som är mer eller mindre koldioxidfritt till 2050, med nödvändiga förändringar i produktion (av både varor och tjänster) och konsumtionsmönster som följd. Strukturell förändring är inte endast begränsat till enskilda regioner och länder utan påverkar hela sektorer globalt – en teknisk och industriell tävling för att utveckla nya tekniker, produktionsprocesser och varor har startats.

Omställningen till koldioxidfria samhällen och ekonomier kan endast nå framgång om den kopplas till en bredare process som inbegriper en progressiv modernisering av samhället och ekonomin. Genom att kombinera målen för social jämlikhet och klimatskydd, gagnar detta grön tillväxt i hela samhället. Därför är det av ytterst vikt för en framgångsrik omställning att alla i samhället drar åt samma håll. Ingen ska lämnas utanför.

De nordiska och tyska fackföreningarna spelar en viktig roll i detta sammanhang. De hör inte bara till den starkaste fackliga rörelsen i Europa, utan de företräder även branscher som befinner sig i hjärtat av omställningen. Dessa länder har ofta varit ledande genom att genomdriva en ekologisk omställning.

Denna sammanfattande rapport är resultatet av ett gemensamt projekt mellan de nordiska och tyska fackliga organisationerna och består av sex nationella rapporter om klimatförändringar och rättvis omställning. Den syftar till att fördjupa förståelsen inom de nordiska och tyska fackliga rörelserna och att analysera vägen mot den nödvändiga sociala och ekologiska omställningen ur ett fackligt perspektiv. Rapporten börjar med en definition av rättvis omställning och dess innebörd, varför det är så viktigt och vad det innebär i praktiken. Sedan kommer en beskrivning av nuvarande läge som ger en översikt av klimatmålen, utsläppen och hur ekonomin och samhället kommer att påverkas av klimatpolitiken. Därefter granskar vi vägen mot ett koldioxidfritt samhälle ur ett fackligt perspektiv. Vad krävs för att snabba på den sociala och ekologiska strukturomvandlingen? Vad är exempel på bästa praxis? Vilken roll spelar investeringar och ny teknik? Rapporten avslutas med viktiga politiska rekommendationer som har antagits av NFS och DGB i november och december 2020.

02 RÄTTVIS OMSTÄLLNING?

2.1 VAD ÄR RÄTT- VIS OMSTÄLL- NING?

Rättvis omställning skall i denna rapport ses i ljuset av ILO:s riktlinjer för en rättvis omställning "Guidelines for a Just Transition towards environmentally sustainable economies and societies for all" (ILO 2015), enligt följande sammanfattning:

Rättvis omställning säkerställer framtiden för dagens och kommande generationer genom att ge en organisatorisk ram och en rättvis fördelning av kostnaderna och vinsterna längs vägen mot ett klimatneutralt samhälle.

För att bemästra de kommande utmaningarna och den otrygghet som följer, bygger rättvis omställning på kommunikation, kunskap och konkreta handlingar: Det grundar sig på principen om social dialog och demokratiskt samråd mellan arbetstagare, fackföreningar, arbetsgivare, regeringar och samhällen. Social sammanhållning och acceptans är nyckeln till framgång.

De fyra pelarna i agendan för anständigt arbete – ett fungerande partssamarbete, sociala skyddsnät, arbetstagares rättigheter och främjande av sysselsättning – är oundgängliga byggstenar för hållbar utveckling och måste vara centrala i olika politikområden för en stark, hållbar och inkluderande tillväxt och utveckling.

Rättvis omställning utgör den rätta strukturen för att aktivt kunna forma strukturell förändring. På så sätt skapar man ett perspektiv för de regioner, branscher och arbetstagare som påverkas. Omställningsprocessen förutsätter en aktiv och engagerad regering som investerar i lågutsläppssektorer och -tekniker och som systematiskt använder en aktiv arbetsmarknadspolitik. Detta kan inte lämnas åt marknaden eftersom marknaden är blind för social inverkan och ökar de redan existerande klyftorna. Sociala skyddsnätverk skyddar dem som förlorar sina jobb; utbildning och kompetensutveckling säkerställer att redan existerande arbetstillfällen är förberedda inför framtiden och att nyskapade arbetstillfällen kopplas till bra arbeten.

Rättvis omställning länkar samman klimatåtgärder, hållbart välstånd och anständiga arbeten. (ILO 2015)

2.2 VAD INNEBÄR EN RÄTTVIS OMSTÄLLNING I PRAKTIKEN?

I Norden har fackföreningarna ofta en konstruktiv inställning till strukturomvandling när det gäller att genomföra nödvändiga anpassningar till ny teknik och andra faktorer som driver förändring och konkurrens – detta är ett resultat av den nordiska modellen som tidigare har gjort det möjligt för Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige att anpassa sig till den internationella ekonomin. I många delar av ekonomin är Tyskland också mycket beroende av utvecklingen på den internationella marknaden. Därför delar också de tyska fackföreningarna stora delar av den nordiska inställningen.

Detta kan verka motsägelsefullt. Borde inte facken motsätta sig förändring som kan riskera medlemmarnas arbeten? Inte nödvändigtvis. Vissa stora viktiga megatrender, som till exempel den fjärde industriella revolutionen och globaliseringen kan inte stoppas, de kan endast formas. Genom att motsätta sig sådana trender, förlorar man möjligheten att forma dem. Därför bör också facken ligga i framkant av förändring eftersom man på så sätt agerar progressivt för att skapa den framtida arbetsmiljön och det framtida samhället.

Ytterligare ett positivt argument för att driva förändring som fackförening är att en ökad produktivitet skapad av ny teknik kan leda till större välfärdsvinster om dessa fördelas rättvist bland befolkningen. För att detta ska vara möjligt krävs det kollektivavtal, social dialog, medbestämmande och anständiga arbetsvillkor.¹ Detta leder direkt till högre skatteintäkter för staten och en välfinansierad välfärd. Det är i sin tur oerhört viktigt för att arbetstagarna ska vara mottagliga för förändring: ersättningar vid arbetslöshet, yrkesutbildning och vidareutbildning är viktiga faktorer när en arbetstagare behöver hitta ett nytt arbete eller anpassa sig till nya arbetsuppgifter på grund av att dennes arbetsplats har förändrats.

Samma logik gäller social och ekologisk strukturomvandling eftersom mycket inom klimatpolitiken och -lagstiftningen påverkar arbetstagare, företag och arbetsmarknaden. Det kommer att ha en stor inverkan på sättet vi producerar, konsumerar och arbetar. Om det görs på rätt sätt, kan den nödvändiga ekologiska omvandlingen ske medan man skyddar välfärden och arbetstagarnas välmående i de regioner som påverkas.

Komponenterna i rättvis omställning, så som utbildning, utsläppsregler, sociala skydds nätverk och offentliga investeringar, kommer leda till produktiva, konkurrenskraftiga och motståndskraftiga ekonomier. Offentliga investeringar i ny teknik och infrastruktur kombinerat med utsläppsregler kommer göra att rättvis omställning inte bara sänker växthusgasutsläppen men även har en positiv inverkan på arbetsmarknaden och ekonomin.

¹ Se till exempel OECD:s tredje sysselsättningsstrategi (OECD 2018a).

2.3 PARISAVTALET OCH RÄTTVIS OMSTÄLLNING

Tyskland och Norden har på respektive nationell nivå progressiva och ambitiösa planer för att minska växthusgasutsläppen. De agerar i en gemensam ansträngning med andra länder förbundna till Parisavtalet för att begränsa ökningen av den globala temperaturen detta sekel till en bra bit under två grader.

Fackförbunden bakom denna rapport medger att den sociala och ekologiska omvandlingen inte kommer vara en enkel uppgift men stödjer de ambitioner deras respektive regeringar lagt fram. Att nå målen i Parisavtalet är kritiskt för vår framtid på jorden.

Dock är det ytterst viktigt att klimatpolitiken utvecklas på ett sätt som mildrar de sociala effekterna som kan orsakas av samma politik. Det är det rättvis omställning strävar efter, som det redan står i ingressen till Parisavtalet:

“[...] som beaktar att en rättvis omställning för arbetskraften och skapande av anständigt arbete och arbetsplatser av hög kvalitet i enlighet med nationellt fastställda prioriterade utvecklingsmål är absolut nödvändigt, [...]” (United nations 2015:4).

På så sätt binder Parisavtalet samman en rättvis omställning med många av utvecklingsmålen i FN:s Agenda 2030 samt ILO:s agenda för anständigt arbete och dess fyra pelare.

Pelarna i ILO:s agenda för anständigt arbete utgör också själva kärnan i det som kallas den nordiska modellen, med starka välfärdsstater och parter på arbetsmarknaden – med välfungerande system för kollektivavtalsförhandlingar i dess centrum. Man hittar också samma grundläggande principer i den tyska sociala modellen som har en lika lång tradition.

03 LÄGET IDAG

3.1 KLIMATMÅL OCH NATIONELLA UTSLÄPP

För att kunna bekämpa oåterkalleliga klimatförändringar och dess effekter, siktar Parisavtalet på att begränsa den globala medeltemperaturökning till en bra bit under två grader detta århundrade, och mot att begränsa den till 1,5° C för att undgå oåterkalleliga skador orsakade av klimatförändringar. De länder/partner som har skrivit på avtalet bestämmer sina egna bidrag på unilateral basis. Avtalet kräver också att varje stats mål måste vara ambitiösa och visa framsteg över tid. Speciellt utvecklade länder "bör fortsätta ta ledningen genom att förbinda sig till absoluta utsläppsminskning mål som gäller hela ekonomin." (United Nations 2015:6)

Därmed har de nordiska länderna och Tyskland, som alla skrev på avtalet 2016, antagit nationella strategier, åtgärdsplaner och en rad åtgärder inom klimatpolitiken förankrade i lagstiftningen för att nå sina mål.

Att hålla klimatförändringar i styr är mycket viktigt för vår framtid på denna jord. Även om Parisavtalet är ett mycket stort steg mot det målet fortsätter de globala utsläppen att öka och har ännu inte kulminerat. Enligt FN:s miljöprogram (UNEP) rapport från 2019, måste de globala växthusgasutsläppen minska med 7,6 procent i genomsnitt varje år mellan 2020 och 2030 om man ska nå målet med en temperaturminskning på 1,5°C (UNEP 2019). Målet kan fortfarande nås, men för att uppnå det måste alla nationer enligt rapporten öka sina klima-ambitioner avsevärt i sina respektive nationella klimatplaner (NDC).

Detta innebär i sin tur att vi befinner oss i början av omställningen och att det är ytterst viktigt att man ökar tempot på utsläppsminskningen. Det är här Norden och Tyskland kan ta ledningen. De kan visa inte bara att en ekologisk omställning är möjlig utan också att man kan göra det på ett socialt rättvist sätt.

Tabell 1: Översikt av nationella, nordiska och EU:s klimatmål

Nationella/nordiska/EU:s klimatmål och Parisavtalet

(för ytterliga detaljer se de landspecifika rapporterna i detta projekt)

Danmark	En 70-procentig minskning av växthusgasutsläppen till 2030 jämfört med 1990 års nivå. Att bli ett samhälle med netto-noll-utsläpp till 2050. 55 procent förnybar energi till 2030 och utfasning av kol inom elproduktion till år 2030.
Finland	Genom att öka takten på utsläppsminskande åtgärder och att stärka kolsänkor, har Finland som mål att bli koldioxidneutralt till 2035 och koldioxidnegativt strax därefter. År 2030 skall utsläppen ha minskat med minst 55 procent under 1990 års nivå. Utsläpp från branscher där man inte handlar i utsläpp skall minska med 39 procent jämfört med 2005 till 2030. Klimatlagen innehåller ett mål på en 80-95-procentig minskning av växthusgasutsläpp fram till 2050. Lagen skall uppdateras 2021 och målet kommer att skärpas.
Tyskland	Koldioxidneutralitet till 2050. En 55-procentig minskning i växthusgasutsläpp till 2030 jämfört med 1990 års nivå. Branschspecifika mål för 2030. 30-procentig andel av förnybar energi i den slutliga bruttoenergiförbrukningen före 2030.
Island	Koldioxidneutralitet till 2040. En 40-procentig minskning av växthusgasutsläppen till 2030 jämfört med 1990 års nivå. Huvudfokus i regeringens åtgärdsplan ligger på att fasa ut fossila bränslen inom transport, och att öka koldioxidbindning genom att återställa skogar och våtmarker och genom förnyad växtlighet och skogsplantering.
Norge	Ambitionen är att sänka utsläppen med 50-55 procent till 2030 jämfört med 1990 års nivå och 90-95 procent till 2050. Dock innehåller den norska klimatlagen från 2017 fortfarande de tidigare målen om att sänka utsläppen med 40 procent till 2030 och 85-95 procent till 2050. Enligt klimatlagen skall målen skärpas vart femte år.
Sverige	Netto-noll-utsläpp till 2045, m.a.o. kommer mängden växthusgasutsläpp i Sverige ligga under den minskningen av mängden växthusgaser som skett genom den naturliga ekocykeln, eller genom klimatprojekt som drivs av Sverige utomlands. Till 2045 måste territoriella utsläpp från verksamheter som bedrivs i Sverige vara minst 85 procent lägre än 1990.
Nordiska ministerrådet	Norden ska vara världens mest hållbara och integrerade region år 2030.
EU	Att begränsa temperaturökningar till 1,5° C över förindustriell nivå och att uppnå koldioxidneutralitet före 2050 med netto-noll växthusgasutsläpp, och på så vis bli världens första klimatneutrala kontinent. Så här långt, till 2030 åtminstone en 40-procentig minskning av växthusgasutsläpp (jämfört med 1990 års nivå), åtminstone en 32-procentig andel förnybar energi och åtminstone en 32,5-procentig förbättring av energieffektiviseringen. Som en del av den europeiska gröna given som den Europeiska kommissionen föreslog i september 2020 för att höja målet med att sänka växthusgasutsläppen, inklusive utsläpp och upptag, till minst 55 procent jämfört med 1990. Detaljerade lagstiftningsförslag förväntas juni 2021. (Europeiska kommissionen 2020)

Tabell 1 visar de nationella målen i de nordiska länderna och Tyskland, samt målen satta av Nordiska ministerrådet och EU. Värt att notera är att även om Norge och Island inte är med i EU har båda länderna valt att delta i ett gemensamt mål tillsammans med EU och dess medlemsstater som syftar på att klara en minskning av växthusgaser med minst 40 procent (jämfört med 1990 års nivå) till 2030 (EEA Joint Committee 2019). Men detta klimatmål kommer troligen att skärpas avsevärt de närmaste månaderna. Under andra halvan 2020, föreslog Europeiska kommissionen att man skulle höja minskningsmålet för 2030 från 40 till 55 procent som en del i den europeiska gröna given. Kort därefter, skärpte ledamöterna i Europaparlamentet målet ännu mer och krävde en minskning på 60 procent till 2030, och tillade att nationella mål skulle skärpas på ett kostnadseffektivt och rättvist sätt.

Alla länder strävar mot egna klimatmål avhängigt av de enskilda förutsättningarna. Många vill till och med ta ledningen och införa mer ambitiösa nationella klimatmål och delmål. Till exempel Danmark siktar på en 70-procentig minskning av växthusgasutsläppen till 2030 jämfört med 1990 års nivå. Finland, för sin del, har ett mål på en 55-procentig minskning av växthusgaser till 2030 och ämnar uppnå klimatneutralitet till 2035.

Dessa ambitiösa mål kommer att även för rika utvecklade länder kräva stora strukturella förändringar som kan vara en utmaning för dessa välfärdsstater. Utöver att dessa länder måste bestämma hur man ska uppnå sina mål, måste de också fundera över hur deras samhällen kommer se ut efter de har uppnått målen. Det är oerhört viktigt för att säkerställa anständigt arbete och att trygga en hög social standard och sociala skydds nätverk för arbetstagarna.

3.2 SEX VÄL- FÄRDSSTATER

Tabell 2 ger en översikt som visar olika parametrar i de nordiska länderna och Tyskland där siffrorna illustrerar ländernas kollektiva storlek med en kombinerad arbetskraft på 54 miljoner människor i en totalbefolkning på nästan 110 miljoner. De nordiska länderna har lyckats behålla en högre facklig organisationsgrad tack vare styrkan i deras nordiska modell och samtidigt sticker dessa länder och Tyskland ut genom att deras kollektivavtalstäckning ligger långt över OECD-genomsnittet. Samarbete mellan arbetsmarknadens parter är fortfarande en viktig del av dessa länders välfärdsstater. Dessutom är de tyska fackföreningarna starka inom specifika branscher och spelar en viktig roll i vissa industrier och sektorer, speciellt sådana som är koldioxidintensiva.

Trots att det samlade BNP per capita varierar mellan länderna, ligger alla långt över EU-genomsnittet, vilket visar på mycket produktiva ekonomier och arbetskraft. Tillsammans med de andra parametrarna, verkar det också peka på vikten av samarbete mellan arbetsmarknadens parter, fackens starka roll och ett kollektiv som

strävar mot en hög levnadsstandard, inklusive en tradition av hög social standard och sociala skydds nätverk. Ur det perspektivet borde dessa länder dra nytta av sin situation och agera som ett bra exempel på hur man kan kombinera koldioxidneutralitet och en rättvis omställning, så som det beskrivs i Parisavtalet.

Tabell 2: Översikt

	Danmark	Finland	Tyskland	Island	Norge	Sverige	EU-28/OECD
Befolkning 2019 (EU-28 och Norge + Island)	5 800 000	5 500 000	83 000 000	360 000	5 300 000	10 200 000	519 160 000
Samlade BNP per capita i €, 2019	€ 49 190	€ 37 170	€ 35 980	€ 38 840	€ 69 890	€ 43 840	€ 28 630
Växthusgasutsläpp/koldioxidutsläpp per capita (exkl. markanvändningssektorn, LULUCF), 2017	8,6 t	10,1 t	11 t	14,1 t	10 t	5,3 t	8,5 t
Växthusgasutsläpp/koldioxidutsläpp (exkl. markanvändningssektorn), 2017	49 mt	55 t	907 mt	5 mt	53 mt	53 mt	4 323 mt
Skillnad (exkl. markanvändningssektorn) från 1990 till 2017	-30%	-22%	-28%	32%	3%	-26%	-23%
Nettoutsläpp och nettoupptag av växthusgaser/koldioxid i markanvändningssektorn, 2017	3 mt	-20 mt	-15 mt	9 mt	-25 mt	-44 mt	-258 mt
Andel förnybar energi i slutliga bruttoenergiförbrukningen, 2018	36%	41%	16%	72%	73%	55%	18%
Arbetskraft, "aktiva befolkningen" (i åldrarna 20-64), 2019	2 766 000	2 567 000	41 231 000	186 000	2 596 000	5 094 000	238 515 000
Kollektivavtalsäckning, 2016	82%	89%	56%	92%	73%	90%	32%
Facklig organisationsgrad, 2018	67%	60%	17%	92%	49%	66%	N/A

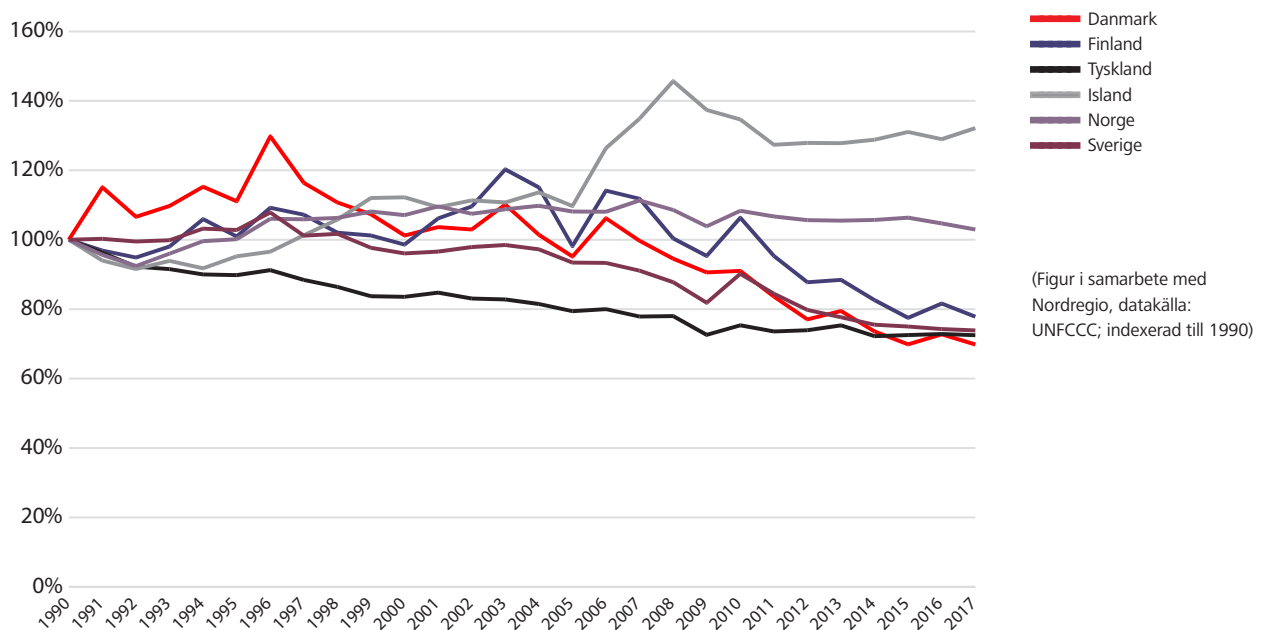
(Datakälla: Eurostat 2019a, Eurostat 2019b, UNFCCC 2017, Eurostat 2018, Eurostat 2019c, OECD 2016, OECD 2018b)

3.3 NATIONELLA UTSLÄPP

Växthusgasutsläppen i de flesta av dessa sex länder ligger fortfarande på en hög nivå och faktiskt också högre än EU-genomsnittet – som kan utläsas i tabellen ovan – endast Sverige har lägre utsläpp per capita än EU-genomsnittet. Man har försökt minska utsläppen under årtionden. Figur 1 visar att de flesta av de sex länderna minskade sina utsläpp mellan 1990 och 2017: Sverige med 26 procent, Finland 22 procent, Tyskland 28 procent och Danmark med 30 procent. Ett undantag är Island som har sett en ökning (+32 procent) på grund av nyetablerade tunga industrier som aluminiumsmältning.

I Norge har utsläppen legat på en mer eller mindre stabil nivå (+3 procent), och även om man har lyckats minska utsläppen inom industrin, så har utsläppen från landets huvudsakliga exportvaror, olja och gas, faktiskt ökat, en sektor som står för en ansenlig del av Norges BNP. Som Tabell 1 visar, siktar alla länderna på att uppnå klimatneutralitet till senast 2050. Detta betyder att det är fortfarande långt kvar och det innebär att stora strukturella förändringar i ekonomi och samhälle är att vänta.

Figur 1: Inhemsk växthusgasutsläpp i Norden och Tyskland, indexerad till 1990 (exklusive markanvändningssektorn)

Även om länderna har liknande utsläppskällor – energisektorn, industriella processer, transport, jordbruk och avfall – så skiljer sig huvudkällan åt dem emellan. Detta återspeglar å ena sidan olika ekonomiska strukturer, energikällor och huvudsektorerna inom industrin (t.ex. olja och gasindustrin i Norge, tillverkningsindustrin och skogsbruket i Finland, bil- och tillverkningsindustrierna samt kol i Tyskland, metallindustrin, turism och fiskeri i Island, stålindustrin i Sverige), och även att länderna befinner sig i olika faser av omställningen (t.ex. föregångslandet inom vindkraft Danmark, Norge som är föregångsland vad gäller andelen elbilar, det svenska införandet av fjärrvärme på ett tidigt stadium som ersättning för oljepannor).

Rent allmänt kan man konstatera att den största utsläppskällan är energisektorn inklusive användningen av energiresurser (undantaget Island). Med en ökad användning av förnybar energi och de framsteg som gjorts vad gäller energieffektivisering, så har de flesta länder lyckats minska utsläppen i energisektorn. I Danmark till exempel har man lyckats omvandla sin energisektor, med en högre andel förnybar energi från 19 procent 2008 till 36 procent 2018 och därmed har man lyckats sänka utsläppen till stor del tack vare investeringar i vindkraft och biomassa.

Traditionella industrier – järn och stål, mineralindustrin, bilindustrin, aluminium- och kemikalieindustrin, raffinaderierna för att nämna några – orsakar också mycket stora utsläpp. Utöver effektiviseringen hoppas samtliga länder på ny teknik såsom nyttjande av vätgas, geotermisk värme och elektrifiering för att ytterligare minska utsläppen från industriella processer i Norden. CCS/CCU (infångning och lagring av koldioxid/infångning och användning av koldioxid) är också högst relevant. Inom vissa industrier krävs enorma investeringar i ny grön teknik för att sänka utsläppen (t.ex. inom aluminium-, stål- eller cementindustrin). Sektorer där man utviner fossila bränslen står också inför stängning för att minska utsläppen t.ex. kolindustrin i Tyskland eller torvindustrin i Finland. Det är inte bara traditionella sektorer inom industrin som är koldioxidintensiva, även (nya) tjänstesektorer står för en växande mängd växthusgaser – som till exempel IT-sektorn med dess tjänster för nätbaserad strömning (streaming) och hemleveranstjänster.

Transportsektorn, speciellt vägtransporter, ligger bakom en stor del av utsläppen i samtliga länder, mest på grund av bilar som kör på fossila bränslen. Många försök har gjorts att "elektrifiera" transportsektorn eller att minska användningen av fossila bränslen genom att gå över till biobränslen och tekniker för att energieffektivisera. I Norge och Island, till exempel, har man lyckats öka andelen elbilar avsevärt genom olika incitament (undantag från skatter och avgifter) och genom att investera stort i att förbättra laddningsinfrastrukturen. I Sverige har man till exempel lyckats minska utsläppen från transporter genom att lägga till biobränslen i bränslemixen.

Utsläpp från jordbruksproduktion, mest på grund av djurhållning, fiske och odlingar är också stora och måste bli mer klimatvänliga och hållbara. Utsläpp från avfall hör till den minsta utsläppskällan och man har lyckats minska utsläppen genom att förbjuda avfallsdeponier. De flesta länderna använder avfall i el- och värmeproduktionen.

3.4 **OLIKA FÖRUT- SÄTTNINGAR MEN GEMEN- SAMMA UTMANINGAR**

På grund av olika geografiska lägen och tillgång till naturtillgångar, står dessa länder inför olika möjligheter och utmaningar vad gäller att minska sina utsläpp. Länder som Finland och Sverige har till exempel möjlighet att dra nytta av markanvändningssektorn (markanvändning, förändrad markanvändning och skogsbruk) som naturlig koldioxidsänka i sina klimatstrategier tack vare stora skogsområden (Tyskland och Danmark kan endast göra det i liten utsträckning) medan Island har stora utsläpp inom markanvändningssektorn, med 65 procent av de totala utsläppen på grund av ökenutbredning, avskogning och dränerade våtmarker. Vissa länder har tillgång till inhemska fossila resurser (Norge, Tyskland, Finland och Danmark) medan andra har det inte alls, eller har väldigt begränsade koldioxidbaserade energikällor (Sverige och Island).

På grund av klimatpolitiken, måste samtliga länder göra liknande strukturella förändringar som kommer att påverka ekonomin och samhället. Vissa branscher måste ändras i grunden i samtliga länder; till exempel transportsektorn med sina många fossila bränslefordon. Vissa länder har också liknande industrier inom specifika sektorer. Både Island och Tyskland har utsläppstunga aluminiumindustrier som kräver stora dyra investeringar för att minska utsläppen. Sveriges och Tysklands biltillverkare måste ta itu med övergången från förbränningsmotorer till elektriska drivlinor. De flesta länder investerar i vätgasteknik för att omvandla sina energisektorer. Finland och Sverige har enorma möjligheter med skogsbruket för att utveckla nya träbaserade produkter och Island är framträdande vad gäller CCS teknik (infångning och lagring av koldioxid). Norge, Finland och Tyskland står inför en utfasning av fossil bränsleutvinning (olja och gas i Norge, torv i Finland och kol i Tyskland) för att minska utsläppen. Sverige och Tyskland investerar i forskning inom koldioxidfri stålproduktion och Island gör detsamma för dess aluminiumsmältverk.

Ett samarbete för att omvandla dessa industrier och/eller att effektivt använda dessa sektorer för att minska utsläppen kan visa sig vara effektivt och lindra omställningsprocessen i sig. Ett samarbete skulle kunna handla om att utbyta bästa praxis för att omvandla en industri eller sektor eller om att dela lärdomar av genomförda klimatåtgärder och dess effekter. Det skulle också kunna handla om att göra gemensamma investeringar i ny teknik eller att ha en dialog om möjliga lösningar på gemensamma utmaningar. Som nämns ovan, dessa länder utgör tillsammans en mäktig region vad gäller befolkning, utbildning, kunnande och BNP och det skulle kunna bidra till en stark allians med ambitiösa klimatpolitiska åtgärder inklusive en rättvis omställning och gröna investeringar baserade på en stark välfärdsstat och samarbete mellan arbetsmarknadens parter.

3.5 **FÖLJDER FÖR** **EKONOMI OCH** **SAMHÄLLE**

Klimatneutralitet kräver en total strukturomvandling av både samhälle och ekonomi. Det kommer att påverka miljontals arbetstillfällen, hela industrier och sektorer, och välfärden i olika regioner. Sektorer med stora utsläpp är viktiga för den nationella och regionala ekonomin: Eftersom vissa koldioxidintensiva sektorer utgör ryggraden av dessa ekonomier leder minskningen av utsläpp till både konflikt och stora utmaningar. I Island handlar det till exempel om viktiga sektorer som aluminiumsmältverk, turism och fiskeri; i Tyskland, bil- och tillverkningsindustrin med miljoner arbetstagare; i Norge, olja och gas, som står för över en femtedel av de nationella intäkterna.

En omvandling av dessa utsläppssektorer har en mycket större påverkan än vad uppenbara ekonomiska siffror gör gällande. Dessa sektorer är sammanlänkade med och beroende av andra sektorer

och/eller företag inom deras ekonomier, till exempel outsourcad logistik, fastighetsförvaltning (så kallad facility management), och städning inom sektorn som påverkas där man redan har lägre facklig organisationsgrad och sämre villkor, som man sett i Tyskland. Det finns även spridningseffekter på andra sektorer och branscher som till exempel i Norge där det finns indirekt sysselsättning för oljeindustrin inom detaljhandeln, IT-tjänster, uthyrning av utrustning, företagstjänster, och hotell och restauranger. I Tyskland är stora företag och små- och medelstora företag sammankopplade genom hela leveranskedjan i ömsesidigt avhängiga ekosystem och därmed påverkas hela produktionsnätverk av sådana förändringar, inte bara enskilda företag. Ett annat exempel är transportsektorn. Enligt den svenska landrapporten måste hela idén om rörlighet och transport helt förändras för att uppnå klimatmålen och detta kommer leda till vissa effekter: till exempel, fler passagerare inom kollektivtrafiken som skulle leda till att fler arbetstillfällen skapas inom kollektivtrafiken och att utsläppen från transportsektorn minskar. Men en sådan utveckling skulle också ha en negativ inverkan på inhemsk personbilstillverkning och riskera arbetstillfällen inom bilindustrin. En annan effekt skulle kunna vara att en ökad elbilpark inklusive en övergång till nya framdrivningssystem skulle skapa fler jobb inom energisektorn.

Ur ett regionalt perspektiv, kan effekten av nedskärning eller förlust av en specifik industri vara omfattande då vissa regioner är beroende av en enda industri eller sektor för sysselsättning och produktion. Detta utgör en enorm utmaning för glesbygdssamhällen så till vida att det kan leda till migration bort från dessa områden som i sin tur leder till hög regional arbetslöshet om inga nya arbeten skapas när industrierna lämnar regionen (t.ex. kolregioner i Tyskland, olje- och gasregioner i Norge eller torvregioner i Finland).

Det är vanligt att sektorer som påverkas av klimatpolitiken redan påverkas av andra förändringar och utmaningar. Vissa industrier och branscher har redan erfårit stora arbetsplatsförluster på grund av globalisering, automatisering och andra tekniska landvinningar. För att undvika samma effekt när det gäller klimatpolitiska åtgärder måste samhället förutse vilken inverkan energi- och klimatstrategiplaner har på sysselsättningen. Utbildningsnivå och färdigheter spelar en viktig roll inte bara för att ta sig an utmaningar som automatisering men även när det gäller att anpassa samhället till klimatförändringar eftersom förmågan att hitta ett nytt arbete i en bransch som inte påverkats ökar med utbildningsnivån.

I de flesta av dessa länder så är ofta lågutbildade grupper de som drabbas värst. Det handlar ofta om män anställda i traditionella tunga industrier (såsom bilindustrin, torv och kolenergiesektorn eller stålindustrin), ofta i regioner som är mycket beroende av just

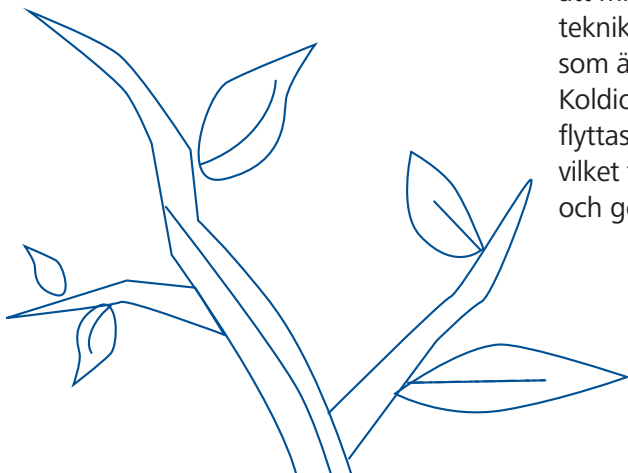
dessa industrier. Andra grupper som riskerar att drabbas hårt är äldre arbetare som utför uppgifter som är lättare att automatisera, invandrare och bemanningsanställda. Ett längre perspektiv, där man tillhandahåller dessa grupper utbildning med nya eller förnyade färdigheter som gör det möjligt för dem att byta arbete är en diskussion som kommer att fördjupas senare i rapporten. Men, det är inte endast lågutbildad arbetskraft som riskerar att förlora sina jobb eller tvingas byta jobb. Olje- och gasproduktionen i Norge domineras till exempel av högutbildad arbetskraft.

Emellertid så är det svårt att förutspå hur olika grupper kommer att påverkas direkt eller indirekt av strukturförändringar som kommer i kölvattnet av klimatpolitiska åtgärder. Några av de sex landrapporterna konstaterar att det råder brist på studier på hur klimatpolitiska åtgärder påverkar arbetsmarknaden. Det är viktigt att inte bara känna till de potentiella sysselsättningsvinsterna eller -förlusterna i några av de sektorer som påverkas, det finns också ett behov av studier med modelleringsprognoser av nettoeffekter på sysselsättning på makroekonomisk nivå inklusive en sektorspecifik analys, ett regionalt perspektiv, en differentiering på yrkesgruppsnivå och även andra effekter som automatisering och ny teknik. Dessa studier borde också innefatta negativa eller positiva effekter på jämställdhet och jämlikhet i samhället i stort. Viljan att flytta för att hitta ett nytt jobb är också en variabel att ta med i beaktan.

3.6 GRÖN EXPORT BEROENDE AV ETT GLOBALT TRENDBROTT

As exporting countries, the Nordics and Germany are highly dependent Som exportnationer är de nordiska länderna och Tyskland väldigt beroende av global ekonomisk aktivitet som stimuleras av klimatförändringar och genomförandet av klimatpolitiska åtgärder i andra länder. Investeringar i ny grön teknik kommer till stor del bero på hur deras handelspartner agerar och genomför klimatpolitiska åtgärder med syfte att importera ny grön teknik. Detta påverkar omställningsstrategin också eftersom endast investeringar inom konkurrenskraftig grön teknik med stor efterfrågan kommer löna sig och därför också skapa anständiga arbetstillfällen i exportriktade länder.

För att vara framgångsrik måste strategin som ska ligga i framkant vad gäller klimatvänliga varor, tjänster och teknik som minskar utsläppen leda till ökad export och högre sysselsättning. Detta kommer endast att lyckas om andra länder efterfrågar dessa produkter och tjänster för att minska sina egna utsläpp i en konkurrenskraftig marknad för grön teknik. Utöver detta finns det samtidigt en möjlighet att fenomenet som är känt som "koldioxidläckage" kan tänkas hota arbetstillfällen. Koldioxidläckage sker när produktionsenheter med höga utsläpp flyttas till andra länder på grund av striktare klimatpolitiska åtgärder, vilket får resultatet att dessa åtgärder inte minskar de globala utsläppen och gör därför heller inget för att bekämpa klimatförändringarna.

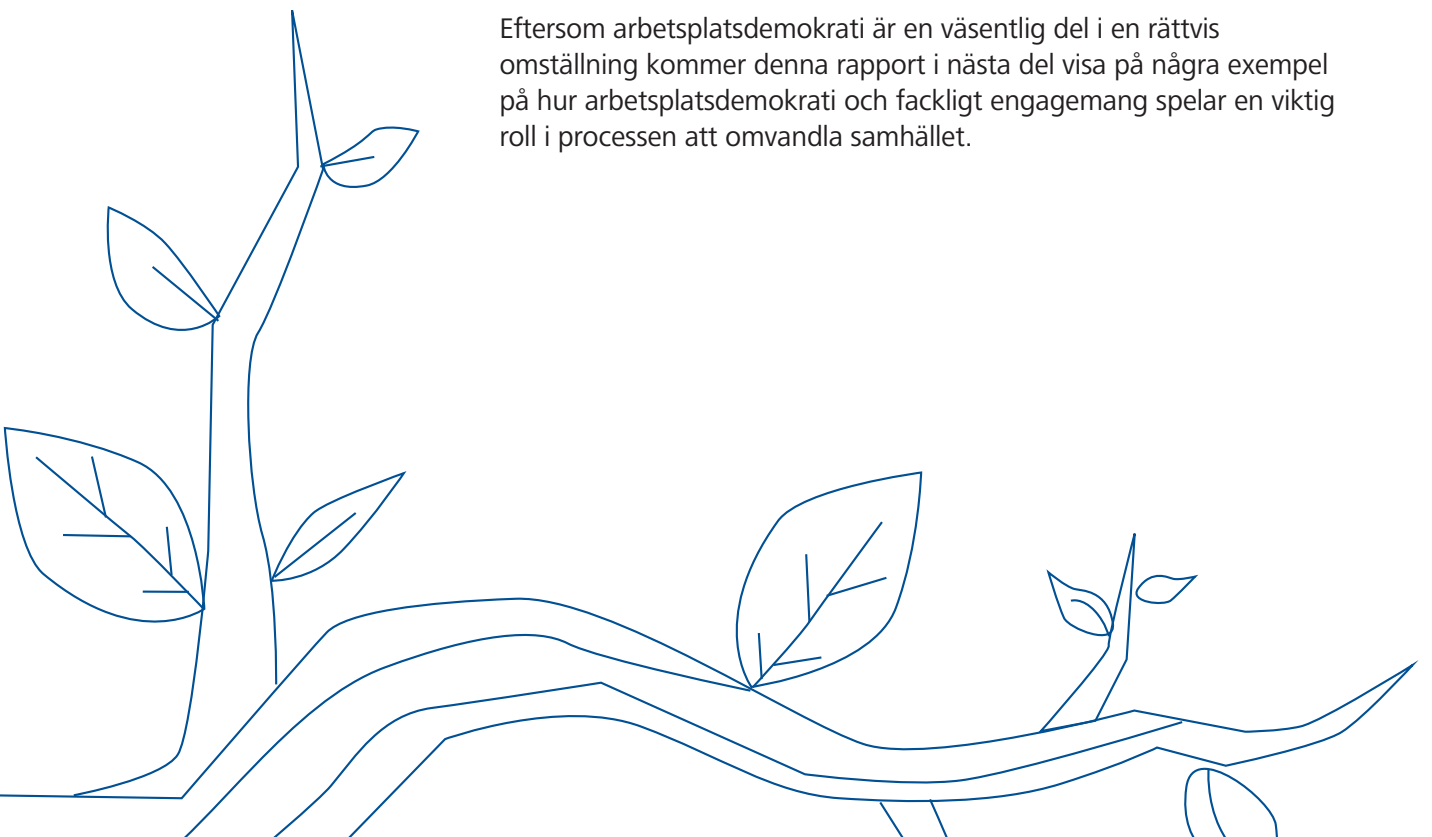
04 VÄGEN MOT ETT KOL- DIOXIDFRITT SAMHÄLLE

4.1 DEMOKRATI OCH ENGAGE- MANG

Som vi har sett i tidigare kapitel om utsläpp i olika branscher måste man vidta mycket kraftiga åtgärder om man ska lyckas med att få ner mängden växthusgaser i atmosfären.

Många av dessa åtgärder kommer att vidtas på arbetsplatser kopplade till sektorer som energi, industri (inklusive IT och telekom), transport, jordbruk och avfall, med konsekvenser både för ekonomin och samhället i stort och även på individnivå. Med tanke på storleken på arbetskraften, nästan halva befolkningen i länderna i denna rapport (och även i EU/EES i sin helhet), visar det hur viktigt det är med arbetsplatsdemokrati och att man engagerar facken i denna sociala och ekologiska omvandling.

Eftersom arbetsplatsdemokrati är en väsentlig del i en rättvis omställning kommer denna rapport i nästa del visa på några exempel på hur arbetsplatsdemokrati och fackligt engagemang spelar en viktig roll i processen att omvandla samhället.

4.2 FÖRÄNDRING BÖRJAR PÅ ARBETSPLAT- SEN

Facken kan själva bidra med att se till att deras medlemmar får lära sig och bli medvetna om varför och hur de kan minska utsläppen på den egna arbetsplatsen. Detta är redan en realitet i till exempel Tyskland där facken har lanserat yrkesutbildningsplaner. I Finland har facken utvecklat tydliga ståndpunkter på nationella klimat- och energistrategier. Och i Sverige bedömer facken att ett aktivt deltagande av arbetsmarknadens parter kan leda till många positiva resultat som exempelvis att få arbetsgivare att åta sig att tillhandahålla omskolning. Man kan uttrycka det på ett annat sätt nämligen att förändring börjar på arbetsplatsen, vilket just Norges Arbeidslivets Klimauke (Arbetslivets klimatvecka) ger uttryck för. Detta är en ny tradition som lanserades 2018 för att lyfta fram klimatåtgärder och engagemang på arbetsplatsen. Om vi återgår till Finland är detta något som också understryks i en studie utförd av FFC/SAK om fackliga medlemmar som anser att klimatförändringar är ett allvarligt problem som facken aktivt bör ta itu med (SAK 2019).

Det finns goda exempel på två- och trepartssamarbeten där fackförbund, arbetsgivarorganisationer och stater har kommit överens om planer, kollektivavtal och lösningar för att uppnå en nödvändig anpassning till strukturförändring. Den danska regeringen förbereder till exempel en ny klimatåtgärdsplan och har lanserat ett trepartsforum (Grønt Erhvervsforum) för grönt företagande bestående av ministrar, arbetsgivar- och fackliga organisationer som ska övervaka de 13 klimatpartnerskap som grundades för att utveckla planen som ska täcka energi, avfall, tillverkning och transport. I Sverige har fackförbund och arbetsgivarorganisationer slutit så kallade omställningsavtal på bilateral basis för att tillhandahålla utbildning, stöd till arbets sökande och ekonomiskt stöd till friställda arbetstagare – samtliga åtgärder är effektiva verktyg när man förbereder förändring.

Liknande exempel på tvåpartssamarbete finns att hitta i Tyskland där en fackförening erbjöd arbetsgivare att de skulle avstå från att kräva höjda löner om arbetsgivarna gick med på att införa viktiga åtgärder för att säkerställa arbetstillfällena (investeringar i kompetens och produktionsplatser); och ett annat fackförbund har drivit på rätten att utse miljöombud inom byggbranschen genom ett kollektivavtal.

Dock pekar den finska landrapporten på att ännu har man inte inkluderat sysselsättnings- och omställningsåtgärder i någon större utsträckning i regeringens olika klimatpolitiska åtgärder. Detta gäller även Island där tre nationella centralorganisationerna understryker att tillgången till beslutsprocessen (vad gäller den nationella klimatpolitiken och åtgärdsplaner) är begränsad. Samma sak gäller också den tyska rapporten som är försiktigt positiv vad gäller de lärdomar och grundarbete man gjort i projektet med att fasa ut kol men drar slutsatsen att skapandet av nya arbetstillfällen och arbetsvillkor saknas i regeringens strategier för 2030 och 2050, och "att överlåta omvandlingen till marknaden skulle öka risken för social och miljömässig dumpning. I stället måste man ha ett hållbart

politiskt ramverk som för samman klimatskydd, anständigt arbete och hållbart välstånd. För att uppnå dessa mål bör staten aktivt forma strukturförändring i samarbete med fackföreningar och arbetsgivare.”

För att sammanfatta, även om man har gjort vissa framsteg med att engagera arbetsmarknadens parter både i de nordiska länderna och i Tyskland så finns det definitivt förbättringspotential. Omställningen till ett koldioxidfritt samhälle kommer att påverka arbetslivet. Regeringar och EU måste därför inkludera facken i processen från början. Än viktigare och som nämnts ovan, är att arbetare också kan bidra aktivt till att finna nya lösningar för att minska utsläppen på företagsnivå. Arbetstgardeltagande och rättvis omställning är nyckeln till framgång i kampen mot klimatförändringar.

4.3 EN HELHETS- STRATEGI FÖR KLIMAT-, ENERGI- OCH INDUSTRIPO- LITIKEN

Vilka politiska åtgärder bör facken driva fram i den sociala dialogen och i diskussioner med regeringar, företag och andra relevanta aktörer? Förutom de viktiga redskapen som redan nämnts i denna rapport så är ett viktigt budskap att beslutsfattare och regeringar måste ha en helhetsstrategi där man kombinerar klimat- och energipolitiken med alla andra relevanta politikområden i en omfattande industripolitik.

Det krävs en helhetsstrategi eftersom en fullständig social och ekologisk omvandling av samhället orsakat av klimatpolitiken och den fjärde industriella revolutionen, innebär att arbeten kommer att förändras och kanske även försvinna. Samhället måste ligga i framkant och progressivt skapa denna omställning så att man kan skapa nya anständiga arbetstillfällen.

En helhetsstrategi måste därför innefatta skattepolitik, arbetsmarknadspolitik, regionalpolitik, transportpolitik och jämställdhetspolitik och även många andra viktiga politikområden. De fyra pelarna i ILO:s agenda för anständigt arbete och en rättvis omställning kan inte betraktas var för sig. De måste utgöra en integrerad del i alla politiska åtgärder som har både en direkt och en indirekt inverkan på de olika arbetsmarknaderna.

Även om nya marknader skapar nya arbetstillfällen så är det viktigt att dessa är långlivade och anständiga, att facken är aktiva och starka och att det finns medbestämmande. En prioritet när nya branscher utvecklas borde därför vara att stimulera samarbete mellan arbetsmarknadens parter, kollektivavtalsförhandlingar och även medbestämmande. Studier visar på att medbestämmande och ett starkt samarbete mellan arbetsmarknadens parter leder till mer framgångsrika och innovativa, och därför också mer konkurrenskraftiga och långlivade, företag. Dilemmat med dessa nya arbetstillfällena är att de kräver ny kompetens och ofta högre utbildning, något som anställda som har förlorat sina arbeten i andra branscher inte nödvändigtvis har. Därutöver kan det vara ont om potentiella arbetstagare med den kompetens och de kunskaper som krävs vilket skulle verka hämmande på tillväxten i denna gröna sektor.

Genom att ha ett socialt skyddsnät värt namnet, kan arbetstagare och deras familjer skyddas genom ersättningar vid arbetslöshet när de går från ett arbete till ett annat i omställningen. Arbetslöshetsersättning är viktig när arbetstillfällena på en specifik arbetsplats minskar i antal på grund av nödvändig förändring; exempelvis när man stänger en kolgruva eller skalar ner produktionslinjer (till exempel när biltillverkare ändrar fokus från förbränningsmotorer till batteridrivna bilar).

Även om omstrukturering på industrinivå minskar efterfrågan på vissa yrken och kompetensprofiler, ökar den efterfrågan på andra. Tillgång till utbildning är livsnödvändig för att göra det möjligt för arbetstagare och företag att lämna branscher på tillbakagång och hitta växande branscher och vissa nya yrken kommer kräva ny kompetens. Men det är i omställningen till gröna jobb man hittar den största källan till förändringar i kompetenskrav. Utbildningssystemen måste, om de ska kunna anta utmaningen, förutse och anpassa sig till nya kompetenskrav och ett livslångt lärande måste bli en realitet för alla arbetstagare i alla positioner och med varierande utbildningsbakgrund.

4.4 BEHOVET AV INVESTERINGAR OCH SKA- PANDET AV BRA ARBETS- TILLFÄLLEN

Arbetstillfällena kan skapas genom att investera i ny teknik som ökar energieffektivitet och leder till att man byter ut fossila bränslen mot fossilfria, eller som leder en mindre mängd växthusgaser i atmosfären genom koldioxidbindning. Länderna har försökt lösa utmaningarna på olika sätt. Både Island och Norge har arbetat med att utveckla koldioxidavskiljning och lagring, en industri som kan skapa 30 till 40 000 arbetstillfällena i Norge till 2050 och förstärka och säkra 80-90 000 existerande arbetstillfällena när koldioxid avskiljs från atmosfären. Och i glesbygden i norra Sverige finns det flera intressanta initiativ på gång. För bara två år sedan öppnade man en ny pilotanläggning i Luleå där man kan producera stål med vätgas i stället för kol, vilket ändrar på den tunga utsläppsbelastningen stål har stått för sedan järnåldern. Under sommaren 2020, från en batterifabrik i Skellefteå, kom nyheten att ett tyskt företag med tyska statliga garantier har beställt batterier med en total-kapacitet på 16 GWh (tillräckligt för upp till 300 000 bilar) (DN 2020).

Flera studier som landrapporterna hänvisar till har faktiskt visat att den enorma utmaningen av en nödvändig social och ekologisk omvandling även rymmer möjligheter. Exempelvis har den gröna sektorn i Danmark växt stadigt och skapat många arbetstillfällena. Energiteknik står idag för nästan 14 procent av den danska exporten (2019). Investeringar i ny klimatneutral teknik, varor och tjänster kan leda till ökad export och därför också till tillväxt och sysselsättning.

Nästan samtliga landrapporter har nämnt potentialen i bioekonomin och den cirkulära ekonomin för att skapa sysselsättning som kräver högre utbildning och färdigheter/kompetens. Här finner man möjligheten att skapa arbetstillfällena i glesbygden eftersom skogarna och bioekonomi normalt sett finns ute på landsbygden. Bioekonomin skulle leda till regionala investeringar och sysselsättning och förbättra

läget i områden som annars skulle påverkas negativt av klimatpolitiken eller urbaniseringsprocessen. Cellulosa som produceras som en biprodukt av träd kan till exempel ersätta förädlade produkter som plast, tyg och isoleringsmaterial i stället för fossila bränslen. Det finns ett exempel i Finland där byggbranschen har en positiv inverkan på sysselsättningen tack vare EU:s energieffektivitetsdirektiv som har ökat efterfrågan på återvunna och trämaterial. En studie utförd av sektorns arbetsgivarorganisation i Finland uppskattar att man kan skapa ca 20 000 arbetstillfällen till 2020 (Finnish Construction Workers Union 2017). Det finns dock en utmaning i att hitta en balans mellan olika intressen, som exempelvis användningen av skog som biomassa, kolsänkor eller som friluftslivsområden.

Vilka lärdomar kan man dra av sådana exempel? Var för sig kan de naturligtvis inte ensamma rädda planeten men de utgör en del av en större mix som, tillsammans med det överflöd av innovationer och enorma investeringar i till exempel el-, värme-, väg-, vatten- och avfallssystem och även vattenkraftsanläggningar och hamnar osv., kommer att bidra till det övergripande målet att minska utsläppen. Som angetts i tidigare kapitel har man i årtionden försökt sänka utsläppen. De är också, åtminstone i majoriteten av länderna i denna rapport och även inom EU som helhet, lägre idag än de var 1990. Exempelen tyder också på att investeringar kan tillhandahålla sysselsättning när efterfrågan på ingenjörer, tekniker och arbetskraft ökar. Dessa olika exempel från olika länder visar också på att varje enskilt land har, utöver egna specifika utmaningar, också unika möjligheter och fördelar som kan gagna dem.

En annan aspekt är att många av dessa projekt har utvecklats med stöd och investeringar från regeringar. De har även ett långtidsperspektiv på kanske 20-40 år eller mer. Detta gäller både mängden koldioxid i atmosfären som de lyckas minska såväl som antalet människor de till slut kommer anställa, vilket i sin tur betyder att ju snabbare nödvändiga investeringar är tillgängliga desto bättre för samhället och ekonomin. Därför måste åtgärder som införs för att skapa incitament för teknisk förändring vara hållbara och tillhandahålla tydliga regler för läget i olika branscher, så att arbetsgivare och företag vet vad de behöver planera avseende behov av framtida kompetens och nödvändiga förändringar inom produktionen.

En sista punkt handlar om att exempel som dessa påvisar att det verkligen är möjligt att minska utsläppen och samtidigt skapa anständiga välbetalda arbetstillfällen och nya branscher. Dessutom kommer investeringar leda till arbetstillfällen i leveranskedjan, tjänstesektorn och andra branscher i senare led. Eller som det står angivet i den tyska landrapporten: "Investeringar i klimatvänlig infrastruktur, innovativ teknik, byggnader och rörlighet är speciellt viktiga. Denna typen av investering kommer säkerställa ekonomins, miljöns framtida överlevnad - och därför även morgondagens anständiga arbetstillfällen. En investering i denna nödvändiga omvandling är en investering i vår framtid."

05 VÅRA REKOMMEND- ATIONER

**Antagna av DGB:s och NFS styrelser
i november och december 2020**

NFS och DGB stödjer sina respektive länders och EU:s åtaganden i Parisavtalet. Avtalet förutsätter en aldrig tidigare skådad ekonomisk, social och ekologisk strukturomvandling.

En rättvis omställning är en förutsättning för att Parisavtalet ska nå framgång och kommer att säkerställa att ingen lämnas utanför i denna strukturomvandling.

1.

Rättvis omställning: att genomföra Parisavtalet

ILO:s riktlinjer för en rättvis omställning (ILO 2015) och principerna i Parisavtalet grundar sig på ILO:s agenda för anständigt arbete. De måste integreras i nationella och EU:s klimatlagar.

Anständigt arbete innebär att främjande av sysselsättning, sociala skyddsnet och partssamarbete mellan arbetsmarknadens parter måste tas i beaktan när man formar klimatpolitiken. Detta syns också tydligt i den slogan man använder för den europeiska gröna given (the European Green Deal) – "Ingen ska lämnas utanför."

Politiker och beslutsfattare måste därför ha en helhetssyn där man sätter arbetstagarna i centrum för klimatpolitiken och strukturomvandling. Alla politiska åtgärder för klimatet och klimatanpassning måste ligga i linje med ILO:s agenda för anständigt arbete.

När det gäller genomförandet av klimatmål är det viktigt att de inte bara slås ihop med energi- och klimatpolitiken. Specifika åtgärder för ekonomin, utbildning, arbetsmarknad, jämställdhet och sektorer behövs också för att skapa ett fördelaktigt ramverk för den kommande omställningen.

2.

Engagera fackföreningar som nyckelspelare i strukturförändringar

Arbetstagare påverkas av strukturförändringar var än de sker. Fackföreningar måste därför engageras i förberedelser, övervakning och uppdatering av nationella, sektoriella och regionala energi- och klimatplaner och politiska åtgärder. Detta stämmer såväl för finansiella instrument för att stödja strukturell förändring och klimatförändringarna som för klimatpolitikens inverkan på sysselsättning och behovet av ny kompetens.

Därför måste staterna själva, och även EU, UNFCCC, ILO och regionala samarbeten som Nordiska ministerrådet, göra det lättare för fackföreningarna att engagera sig.

3.

Verka för att omställningen fungerar med utbildning, vidareutbildning och en bättre arbetsmiljö

Utbildning, yrkesutbildning och livslångt lärande är väsentliga när det gäller att bemästra denna omställning. Ny kunskap, kompetenser och färdigheter – oavsett om de tillhandahållas av arbetsgivare eller de offentliga systemen – är nyckeln. Både för att förbereda arbetstagarna för nya uppgifter och arbeten och för att skapa innovativa och hållbara arbetsplatser. Klimatpolitiken måste kopplas ihop med såväl sysselsättning och omskolningsanalyser som specifika åtgärder för att framgångsrikt styra omställningen.

Omställningen till gröna arbeten (UNEP 2008) i nya branscher och i dagens ekonomi är central. I första hand måste gröna arbeten också vara anständiga arbeten. Ett anständigt arbete är produktivt, ger en rättvis lön, har ett socialt skyddsnät och frihet för alla att uttrycka sina åsikter och organisera sig. Det säkerställer lika och rättvisa möjligheter för alla.

Arbetstagarna är de som förstår och har erfarenhet av risker i sin arbetsmiljö. Denna kunskap samlas via facken. Det är viktigt att denna kunskap tas tillvara inte bara på varje arbetsplats utan även när man skapar ny lagstiftning. Vi vet att omställningen kommer att skapa miljoner nya arbetstillfällen i hela Europa men att dessa nya arbeten kommer ge upphov till nya risker för arbetstagare. Nya arbetstillfällen måste därför vara bra och säkra arbeten. Arbetsmiljöfrågor måste vara en del av all framtida lagstiftning.

4.

Lindra otrygghet som skapas av strukturförändringar genom sociala skyddsnätverk

Sociala skyddsnätverk är avgörande för att skydda anställda och deras familjer under omställningen från ett arbete till ett annat. Att ge människor en inkomst och anställningstrygghet underlättar omställningen eftersom strukturförändringar ger upphov till otrygghet som kan leda till att man motsäger sig förändring och innovation. Anständigt arbete för alla måste bli en europeisk och nationell måttstock.

5.

Investera i ekonomins och människors framtid

Klimatneutralitet kräver stora investeringar. Dessa kommer att löna sig och bidra till att skydda planeten, ekonomin och människor. Grön teknik har en exportpotential. Tekniken kommer att stimulera tillväxt och skapa gröna anständiga arbetstillfällen. När privata investeringar inte räcker till måste staten proaktivt forma omställningen genom att investera i ekonomins och människors framtid. Investeringar har därför inte bara en ekonomisk utan även en social dimension (t.ex. sociala skyddsnät, omskolning).

Detta gäller även på europeisk nivå. Finansiella instrument – såsom mekanismer, fonder osv. – måste fokusera på arbetstagare som påverkas direkt och indirekt av den sociala och ekologiska omställningen. Nyckeln är att deras resurser fokuserar på sociala skyddsnät och främjar sysselsättning, omskolning, yrkesutbildning och arbetstagarnas deltagande i omställningen. Facken bör ingå i varje steg av dessa projekt. Existerande åtgärder bör utvärderas ur perspektivet av en rättvis omställning. Europeiska regler måste vara i linje med investeringar i en rättvis omställning på nationell nivå.

6.

Skapa likvärdiga förutsättningar som underlättar och ger incitament till gröna investeringar

Åtgärder som vidtagits för att skapa incitament för teknisk förändring måste vara hållbara och ge tydliga regler för läget i olika branscher så att arbetsgivare och företag har möjlighet att planera sina investeringar i teknik samt i vidareutbildning och omskolning av den egna arbetskraften.

Likvärdiga förutsättningar måste utvecklas så att företag och industrier inte stängs ner bara för att startas upp någon annanstans i världen där reglerna och klimatpolitiken är för svag – vilket leder till koldioxidläckage.

7.

Skapa kunskap för innovation och en rättvis omställning

Flera relevanta frågor kommer att ställas på vägen mot klimatneutralitet och som utgör en utmaning för alla nationalstater och även EU. Behovet av mer forskning gäller flera olika tekniker som tillsammans kan bidra med att lösa de utmaningar som väntar. Forskning och utveckling inom ny teknik som kan hjälpa våra samhällen att uppnå klimatmålen på ett socialt acceptabelt sätt måste därför intensifieras.

Verklig förändring genomförs av arbetstagarna på arbetsplatserna. Det finns ett akut behov av mer forskning som sammanbinder klimatpolitiken med effekterna den har på branscher, regioner och arbetsmarknaden generellt och mer specifikt på arbetstagarna. Forskning behövs också inom jämställdhet och de indirekta effekterna av den sociala och ekologiska strukturomvandlingen. Det kommer att hjälpa att skapa kunskap om processerna för en rättvis omställning.

8.

Bli starkare genom samarbete

Ett samarbete mellan Norden och Tyskland för en rättvis omställning skulle hjälpa alla länderna att uppnå sina klimatmål. Dessa länder har gemensamma utmaningar vad gäller klimatneutralitet. De delar också många möjligheter vad gäller nya sätt att hitta innovationer och den tekniska utvecklingen av energikällor. De har alla de rätta förutsättningarna för att göra det genom sina sociala modeller, tekniskt kunnande och ambitionen att minska växthusgasutsläppen. Därutöver har de alla också en starkt organiserad arbetskraft och starka fackföreningar, och även en tradition för partssamarbete. De bör sikta på att bli föregångare (Just Transition frontrunners) vad gäller en rättvis omställning och tillsammans driva de ovannämnda rekommendationerna, nationellt, i Europa och på den internationella scenen.

REFERENSER

DN 2020: Northvolt landar order på 20 miljarder från BMW, <https://www.dn.se/ekonomi/northvolt-landar-order-pa-20-miljarder-fran-bmw/> (03 February 2021).

EEA Joint Committee 2019: EEA Joint Committee No 269/2019, <https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/news/20191025.pdf> (23 September 2020).

European Commission 2020: 2030 climate & energy framework, https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2030_en (23 September 2020).

Eurostat 2018: Share of renewable energy in gross final energy consumption, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/t2020_31/default/table?lang=en (15 June 2020).

Eurostat 2019a: Population on 1 January, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00001/default/table?lang=en> (15 June 2020).

Eurostat 2019b: Real GDP per capita, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10/default/table?lang=en (15 June 2020).

Eurostat 2019c: Employment and activity by sex and age - annual data, https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/LFSI_EMP_A (15 June 2020).

ILO 2015: Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-/ed_emp/-/emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf (03. February 2021).

ILO 2020: Decent work, <https://www.ilo.org/global/topics/decent-work/lang-en/index.htm> (23 September 2020)

Finnish Construction Workers Union 2017: Estimation presented by Markus Ainasoja at the ETUCs' thematic workshop on employment and working conditions in June 2017.

OECD 2016: Collective bargaining coverage, <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CBC#>, (15 June 2020).

OECD 2018a: Good Jobs for All in a Changing World of Work: The OECD Jobs Strategy, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264308817-en>.

OECD 2018b: Trade Union, <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TUD#> (15 June 2020).

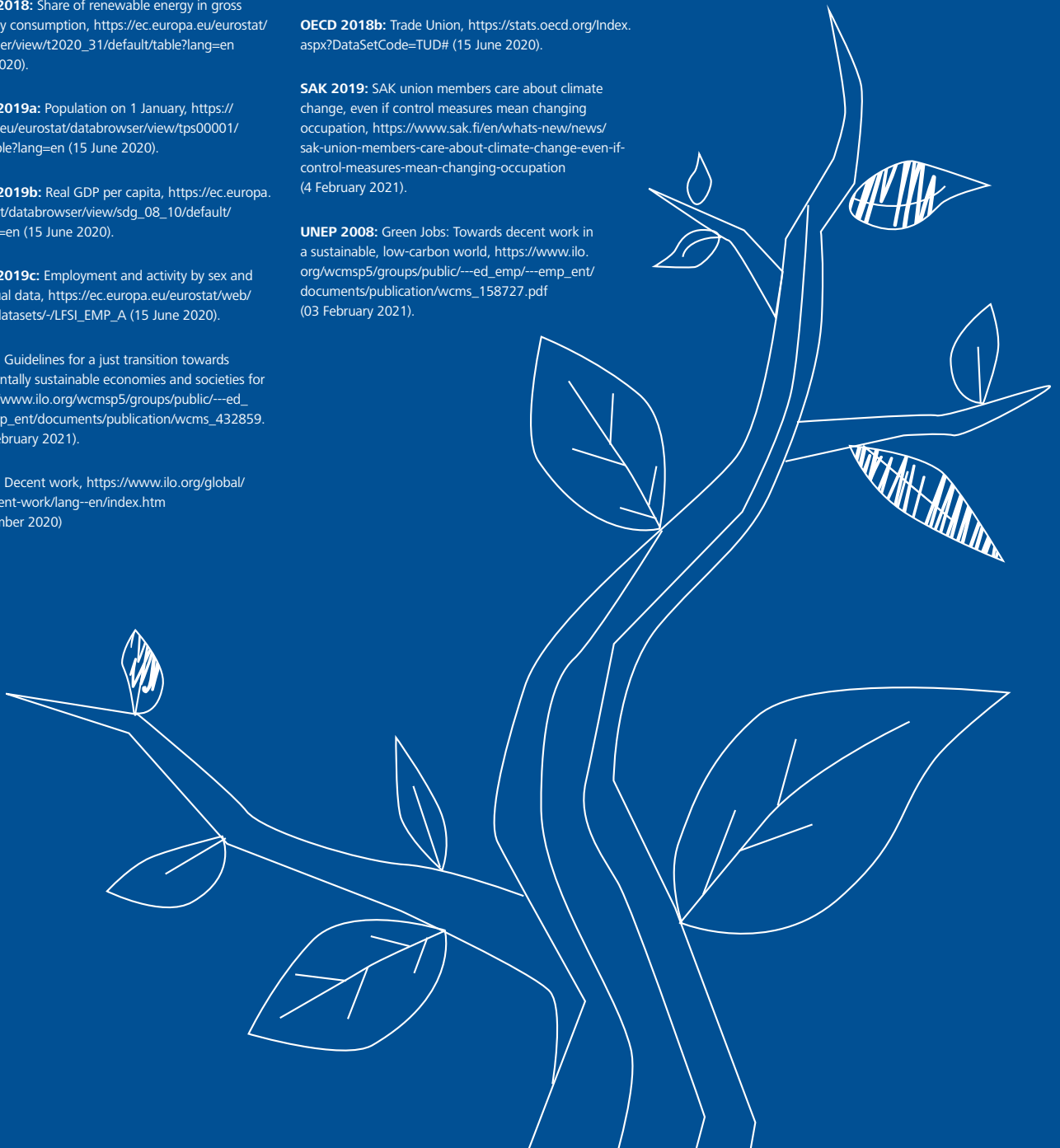
SAK 2019: SAK union members care about climate change, even if control measures mean changing occupation, <https://www.sak.fi/en/whats-new/news/sak-union-members-care-about-climate-change-even-if-control-measures-mean-changing-occupation> (4 February 2021).

UNEP 2008: Green Jobs: Towards decent work in a sustainable, low-carbon world, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-/ed_emp/-/emp_ent/documents/publication/wcms_158727.pdf (03 February 2021).

UNEP 2019: Emissions Gap Report 2019, <https://www.unenvironment.org/resources/emissions-gap-report-2019> (23 September 2020).

UNFCCC 2017: Greenhouse Gas Inventory Data - Detailed data by Party, https://di.unfccc.int/detailed_data_by_party (15 June 2020).

United Nations 2015: The Paris Agreement, https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf (23 September 2020).

07

BILAGA: OM SAMBET- SPARTNERNA

Denna publikation är en del av det gemensamma projektet **”Vägen mot ett koldioxidfritt samhälle. Ett nordiskt-tyskt fackligt samarbete om en rättvis omställning.”** Projektet är ett samarbete mellan Nordens Fackliga Samorganisation NFS, Friedrich-Ebert Stiftung och DGB (Tysklands fackliga centralorganisation).

Friedrich-Ebert-Stiftung

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) grundades 1925. Det är den äldsta politiska stiftelsen i Tyskland. Den har hållit fast vid grundarens arv och bär även hans namn. Stiftelsen upprätthåller också socialdemokratins värderingar: frihet, rättvisa och solidaritet. Dess ideal kopplas till det socialdemokratiska partiet och fria fackföreningar.

FES främjar socialdemokratins primärt genom att arbeta med:

- politisk utbildning för att stärka det civila samhället
- politiska konsultprojekt
- internationellt samarbete med utländska kontor i över 100 länder
- tillhandahålla ekonomiskt stöd till begåvade studenter
- bevara det kollektiva minnet av socialdemokratins genom till exempel ett arkiv och ett bibliotek

DGB

Den tyska centralorganisationen DGB – Deutscher Gewerkschaftsbund – är paraplyorganisation för åtta tyska fackföreningar. Dessa är:

- IG Bauen-Agrar-Umwelt (IG BAU), för bygg, jordbruk och miljö
- IG Bergbau, Chemie, Energie (IG BCE), för gruvindustrin, kemi och energi
- Gewerkschaft Erziehung und Wissenschaft (GEW), för utbildning och vetenskap
- IG Metall, för metallarbetare
- Gewerkschaft Nahrung-Genuss-Gaststätten (NGG), för livsmedel, dryck och storkök
- Gewerkschaft der Polizei (GdP), polisförbundet
- Eisenbahn- und Verkehrsgewerkschaft (EVG), för järnvägs- och transportarbetare
- Vereinte Dienstleistungsgewerkschaft (ver.di), för tjänstesektorn

Tillsammans företräder DGB:s medlemsförbund 5,9 miljoner människors intressen. Detta gör DGB till den absolut största fackliga centralorganisationen i Tyskland och en av de största nationella fackliga centralorganisationerna i världen.

NFS

Nordens Fackliga Samorganisation (NFS) är en regional facklig samarbetsorganisation. Dess medlemmar består av 15 nationella fackliga centralorganisationer i de nordiska länderna som tillsammans företräder över 8,5 miljoner, inom lands-, tjänstemanna- och akademikerorganisationer i Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige, Grönland och Färöarna.

NFS grundades 1972, och huvuduppgiften är att samordna och främja fackligt samarbete i Norden, speciellt vad gäller sysselsättning, ekonomisk och socialpolitik samt i relation till EFS, IFS, TUAC, ILO och PERC. NFS företräder dess medlemmar i relation till Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet och har starka band till BASTUN (fackligt östersjönätverk).

NFS medlemsorganisationer som deltar i projektet

Danmark

FH

Den danska fackliga centralorganisationen (FH) är den största i Danmark. FH har 64 medlemsförbund med sammanlagt 1,3 miljoner medlemmar i både privat och offentlig sektor.

Akademikerne

Danmarks centralorganisation för akademiker (Akademikerne) är en paraplyorganisation för dess medlemsförbund som erbjuder tjänster till professionella och chefer med universitetsutbildning eller annan högre utbildning.

Finland

FFC/SAK

Finlands fackförbunds centralorganisation (FFC/SAK) har 17 medlemsförbund med en miljon medlemmar inom industrin, transport- och tjänstesektorn, i den centrala och lokala myndighetssektorn och inom journalist och kultursektorerna.

STTK

Den finska tjänstemannacentralorganisationen (STTK) har 13 medlemsförbund med ca 500 000 medlemmar inom både den privata och offentliga sektorn.

Island

ASÍ

Isländska LO (ASÍ) har 47 medlemsförbund inom den privata och offentliga sektorn. ASI företräder ca 60 procent av den isländska arbetsmarknaden.

BSRB

Förbundet för statligt och kommunalt anställda (BSRB) inom den offentliga sektorn. BSRB har 23 medlemsförbund med 22 000 medlemmar. Ca två av tre medlemmar är kvinnor.

BHM

Islands centralorganisation för universitets- och högskoleutbildade (BHM) har 27 medlemsförbund med ca 15 000 medlemmar totalt. BHM samordnar politiska åtgärder och företräder dess medlemmar gentemot regeringen och andra aktörer på arbetsmarknaden.

Norge

LO

Norska LO företräder 970 000 medlemmar i 25 förbund. Det är den största centralorganisationen i Norge och täcker alla sektorer i både den privata och offentliga sektorn.

UNIO

Centralorganisationen för universitets- och högskoleutbildade (Unio) är en politiskt oberoende facklig centralorganisation med 13 medlemsförbund med 375 000 medlemmar, de flesta inom den offentliga sektorn.

YS

Yrkesorganisationernas centralförbund (YS) är en politiskt oberoende paraplyorganisation för fackförbund. YS har 13 medlemsförbund som är organiserade enligt yrke med 226 000 medlemmar.

Sverige

LO

Landsorganisationen i Sverige är den centrala organisationen för 14 medlemsförbund med 1 423 000 medlemmar inom både privat och offentlig sektor, de flesta (657 000) är kvinnor.

TCO

Tjänstemännens centralorganisation (TCO) består av 13 medlemsförbund med 1,4 miljoner medlemmar, de flesta professionella och akademiker i en lång rad yrken.

Saco

Sveriges akademikers centralorganisation (Saco) är en politiskt oberoende centralorganisation med 21 medlemsförbund. Sammanlagt har Saco över 700 000 medlemmar. Medlemmarna är professionella universitetsutbildade.

Project Management

Meike Büscher, FES Nordic Countries
José Pérez Johansson, NFS
Patrizia Kraft, DGB

Imprint

© 2021

Dr. Philipp Fink (v.i.S.d.P)

Friedrich-Ebert-Stiftung

Nordic Countries
Västmannagatan 4, 11124 Stockholm, Sweden

The views expressed in this publication are not necessarily those of the Friedrich-Ebert-Stiftung. The commercial exploitation of the media published by the FES is allowed only with the written permission of the FES.

Design concept: facts and fiction GmbH

Implementation/layout: facts and fiction GmbH

The person within the FES who is responsible for this publication is Dr. Philipp Fink (FES).

Abstract

En rättvis omställning mot en koldioxidneutral framtid är den mest akuta miljö-, sociala och ekonomiska frågan i vår tid. Detta projekt syftar till att utveckla strategier och krav ur ett fackligt perspektiv på hur man ska hantera övergången till ett koldioxidfritt samhälle. De deltagande fackliga organisationerna är enade i sin vision om att detta mål endast kan uppnås om man samtidigt mildrar de sociala kostnader denna omställningsprocess medför. Detta innebär att man harmoniserar ansträngningarna för att bekämpa klimatförändringar för att säkerställa anständiga arbets- och levnadsvillkor. För detta ändamål har fackförbunden inte bara analyserat deras respektive lands omställningsväg mot en fossilfri framtid, de har även formulerat gemensamma rekommendationer för den nationella och europeiska arenan. De följande diskussionerna och debatterna har förstärkt samarbetet och dialogen mellan de nordiska och tyska fackliga rörelserna vad gäller gemensamma utmaningar och lösningar.

Totalt sex landrapporter om vägen mot rättvis omställning från deltagarländerna (Danmark, Finland, Tyskland, Island, Norge och Sverige) har skrivits. Varje rapport innehåller en analys av klimatpolitiken, de ekonomiska och sociala konsekvenserna, en utvärdering av respektive lands nationella instrument och ger också ett europeiskt perspektiv. De viktigaste slutsatserna i landrapporterna har förts samman i denna sammanfattning. Den presenterar rekommendationer som ämnar att hjälpa styra omställningen mot ett koldioxidfritt samhälle och en ekonomi som är rättvis och hållbar. Rapporterna och deras resultat presenteras och diskuteras i en rad nationella evenemang och ur ett nordiskt, europeiskt och internationellt perspektiv.

